

SUMQAYIT ŞƏHƏR

S.VURĞUN ADINA MƏRKƏZİ KİTABXANA

CƏFƏR CABBARLI - 120

(metodik vəsait)

Sumqayıt - 2019

Tərtibçi: **T.Mirzəyeva**, Metodika-bibliografiya şöbəsinin müdiri

Redaktor: **Y.Əhmədova**, MKS-in direktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi

Cəfər Cabbarlı – 120: metodik vəsait / Tərt. ed.T.Mirzəyeva;

red. Y.Əhmədova.- Bakı, 2019.- 21 s.

Cəfər Cabbarlının 120 illiyinin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

2019-cu ilin mart ayında Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, böyük şair, yazıçı və dramaturq Cəfər Qafar oğlu Cabbarlının anadan olmasının 120 illiyi tamam olur.

Cəfər Cabbarlı XX  sr Azərbaycan ədəbiyyatının geniş  h r t tapmış nadir simalarındandır. Klassik ədəbi irs zəminində yeti en ədib milli ədəbiyyatın parlaq ənənələrini qorumaqla b r b r, yenilik v  müasirlik uđruna mübarizəni yaradıcılıđının əsas qay sin  çevirmişdir. Dramaturgiyamızın t  ekk l  v  yüksəlişi tarixində yeni mərhələnin təməlini qoyan Cəfər Cabbarlının  s rləri milli teatrda mühüm hadisə kimi d y rl ndirilmif, uzun illər boyu tamaşaçıların bir ne e nəslinin estetik zövqünün formalaşmasında əvəzsiz rol oynamışdır.

 d bi-mədəni proseslərin fəal qurucularından biri olaraq sənətkar yaratdıđı g cl  xarakterlər v  koloritli obrazlarla bədii-estetik fikir salnam miz  misilsiz töhfələr vermişdir. Cəfər Cabbarlı  xssiyy t azadlıđının v  humanizmin, milli azadlıq və istiqlal ideallarının tərənnümçüsü olmuş, çoxcəhətli ədəbi və ictimai fəaliyyəti boyunca daim xalqımızın dünya mədəniyyəti səhnəsində layiqli mövqe qazanmasına çalışmışdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, qüdrətli ədib v  dramaturq Cəfər Cabbarlının anadan olmasının 120-ci ild n m n n yüksək səviyyədə qeyd olunmasını təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə birlikdə, Azərbaycan Yazı ıqlar Birliyinin təkliflərini nəzərə almaqla, böyük ədib v  dramaturq Cəfər Cabbarlının 120 illiyinə həsr olunmuş tədbirlər planını hazırlayıb həyata keçirsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı  h ri, 17 dekabr 2018-ci il.

T rtib id n

2018-ci ildə ölkə baŐ ısının sərəncamına əsasən dramaturgiyamızın t Ő kk l  v  y ks liŐ i tarixində yeni mərhələnin təməlini qoyan Cəfər Cabbarlının 120 illik yubileyi qeyd edilir.

Sizə t   qdim olunan metodik vəsaitdə ədibin 250 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında Az rbaican Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, dramaturqun həyat və fəaliyyəti haqqında məlumatlar, seçilmiş fikirləri v  görkəmli Ő xsl rin Cəfər Cabbarlı haqqında söylədikləri, yazıçının irsinin kitabxanalarda geniŐ  t bliŐ i məqsədilə müxtəlif kütləvi tədbirlərin həyata ke iril-m sin  dair tövsiyələr v   d biyyat siyahısı verilmiŐ dir.

Cəfər Cabbarlının

həyat və yaradıcılığının qısa tarixcəsi

Cəfər Cabbarlı 1899-cu il martın 20-də Bakı quberniyasının 110 km-də yerləşən Xızı kəndində (hazırda rayon mərkəzidir) yoxsul kəndli ailəsində anadan olub. Kömürçü işləyən Qafar Cabbarlı görmə qabiliyyətini itirdikdən sonra ailə məcburiyyət qarşısında Bakıya köçərək, "dağlı məhəlləsi" adlanan yerdə yaşamağa başlayıb. Cəfərin üç yaşı olanda atası vəfat edib. Evin yükü anası Şahbikə xanımın üzərinə düşüb. O, imkanlı ailələrin paltarlarını yuyub, çörək bişirərək Cəfəri dini məktəblərə qoyub. Cəfər arasına Xızıya gedir, orada aşıqsayağı şeirlər yazan bibisi Zərnişanla, dağ kəndlərindəki qohumları ilə görüşürdü.

Təhsili

Cəfər Cabbarlı gənclik illərində

Şahbikə xanım Cəfəri təhsildən məhrum etməmək üçün, əvvəlcə məhəllə mollasının yanında "çərəkə" oxumağa, bir müddət sonra isə molla Qədirin yanına quran oxumağa qoyur. Mollaxananın ona bir şey verməyəcəyini başa düşən Cəfər başqa uşaqlar ilə birlikdə 1905-ci ildə "Stary Poçtovı-25"-də Hacı Məmməd Hüseyin Bədəlovun şəxsi mülkündə açılan üçsinifli "7-ci müsəlman və rus" məktəbinin birinci sinfinə daxil olur. Cəfərin ilk müəllimləri pedaqoq-yazıçı Süleyman Sani Axundov, Abdulla Şaiq, Rəhim bəy Şıxlinski, Əliməmməd Mustafayev idi. Cəfər Cabbarlı 1908-ci ildə "7-ci müsəlman və rus" məktəbini bitirərək bir müddət ailəyə kömək edir. Sonralar Bakıda Alekseyev adına "3-cü ali ibtidai" məktəbdə oxuyur. 1915-ci ilin aprelin 2-də Cəfər məktəbi bitirir.

1915-ci ildə Bakı Politexnik Məktəbinin elektro-mexanika şöbəsinə daxil olan yazıçı 1920-ci il mayın 6-da təhsilini başa vuraraq şəhadətnamə və attestat alır. Sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinin Tibb fakültəsinə daxil olur. Lakin o, ərizə yazıb həmin fakültədən çıxır. 1923-cü ilin sentyabrından Cabbarlı səhnə aləmi və teatr tarixi ilə yaxından tanış olmaq məqsədilə Bakı Türk Teatr Məktəbində mühazirələrə qulaq asmağa başlayır. Eyni zamanda 1924-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Şərq fakültəsinin tarix şöbəsində də təhsilini davam etdirir. 1915-1920-ci illər Cəfər Cabbarlının təkcə tələbəlik illəri deyil, ədəbiyyata, sənətə gəldiyi dövr idi. O, bir-birinin ardınca "Vəfalı Səriyyə, yaxud göz yaşları içində gülüş", "Solğun çiçəklər", "Nəsreddin şah", "Trablis müharibəsi" və ya "Ulduz", "Ədirnə fəthi", "Bakı müharibəsi", "Aydın" kimi Azərbaycan əsərlərini qələmə almış, lirik və satirik şeirlərlə, bir sıra hekayələrlə müxtəlif mətbuat orqanlarında çıxışlar etmişdir.

Ailəsi

1924-cü ildə Cəfərin böyük qardaşı Hüseynqulu vəfat etdi. Bu ölüm Cəfəri çox sarsıtdı, çünki Hüseynqulu ona qardaşılıqla yanaşı atalıq etmişdi. Cəfər ailənin ən kiçik uşağı idi. Onun atası Qafar kömürçülüklə məşğul olurdu. Anası Şahbikə xanım isə evdar qadın idi. Cəfər 1922-ci ildə əmisi qızı Sona xanımla ailə həyatı qurdu. Bu evlilikdən onun Aydın və Gülarə adlı 2 övladı oldu. Onun böyük oğlu Aydın Cabbarlı 1924-cü ildə anadan olmuşdur. O, tibb elmləri namizədi idi. Qızı Gülarə Cabbarlı isə filoloq, həmçinin Cəfər Cabbarlının ev-muzeyinin direktoru idi.

Yaradıcılığı İlk dövr

Cabbarlı ədəbiyyata şeirlə gəlmişdi və ilk mətbu şeirləri 1911-ci ildə "Həqiqəti-Əfkar" qəzetində dərc olunmuşdu. 1915-ci il aprel ayının 3-də "Məktəb" jurnalının 6-cı nömrəsində onun "Bahar" adlı şeiri nəşr olunmuşdu. "Məktəb" jurnalı tutduğu mövqe və məktəblilər arasında geniş yayılması ilə C.Cabbarlına da özünə cəlb edə bilmişdi. C.Cabbarlının yaradıcılığa başlamasında "Məktəb" jurnalının da müəyyən rolu olmuşdur.

1915-ci ildə "Qurtuluş" jurnalı tərəfindən elan edilmiş müsabiqədə Cabbarlının "Qürub çağı bir yetim" şeiri bəyənilmiş və o, birincilik qazanaraq Sabirin "Hophopnamə"si və "Qurtuluş" jurnalının birillik abunəsi ilə mükafatlandırılmışdı.

Gənc Cabbarlı hələ uşaq yaşlarından insanların ağır vəziyyətini, cəmiyyətin yoxsullara və varlılara bölündüyünü görür, ağır, məşəqqətli həyat içərisində yaşamasını müşahidə edir və bütün bunları qələmə almağa, onlara öz münasibətini bildirməyə çalışır. Ayrı-ayrı ailələrin ağır vəziyyəti onu düşündürür. O, düşüncələrini "Boranlı qış gecəsi", "Bayram saxlayanlara", "Dilənçi" və "Novruz bayramına hazırlaşan müsəlmana töhfə" kimi şeirlərində əks etdirmişdir. "Hürriyyəti-nisvançılara protesto", "Arvadlar deyirlər", "Kişilər deyirlər", "Qızlardan kişilərə protesto" və başqa şeirlərində şair vaxtilə dəb halını almış qadın azadlığı məsələsinin yarımçıq həll edildiyindən, qadınların hələ də ibtidai hüquqlardan məhrum olduğundan bəhs edirdi. Bəzən şairin tənqid atəşi ictimai, siyasi məsələlərə doğru yönəlir, dövlət quruluşundakı nöqsanları ifşa edir. Cəfər Cabbarlının pyes və hekayələrində olduğu kimi, satirik şeirlərində də kapitalizm şəraitində qadına münasibət məsələsi mühüm yer tutur. Yazıçı satirik şeirlərində cəmiyyətinin qadına mənfi münasibətlərini tənqid edərək, onları öz hüquqlarını müdafiə etməyə çağırır. Cabbarlı ilk şeir, hekayə və dramlarını 1915-1916-cı illərdə yazmışdır. İlk hekayələrindən olan "Aslan və Fərhad"ın üzərində 15 iyul 1916-cı il tarixi var. "Mənsur və Sitarə" hekayəsinin əlyazma nüsxəsi və həmçinin "Sitarə" adlı opera 1915-ci ilin axırları və ya 1916-cı ilin ortalarında yazılmışdır. Cabbarlı yaradıcılığa şeirlə başlasa da, ən məşhur əsərlərini dramaturgiya janrında yazmış və Azərbaycan dramaturqu və teatr xadimi kimi tanınmışdır. Xalqın tərəqqisinin ana xəttini mədəniyyətin, teatrın inkişafında görən sənətkar bir-birinin ardınca gözəl səhnə əsərləri yaratmış, eyni zamanda incəsənətin müxtəlif sahələrində də fəaliyyət göstərmişdir. C.Cabbarlının yaradıcılığının ilk dövrünə aid olan "Vəfalı Səriyyə yaxud göz yaşları içində gülüş" əsərinin üzərindəki qeydə görə əsər, 30 dekabr 1915-ci ildə yazılmışdır. Müəllif bu əsərində cəmiyyətdəki ədalətsizlikdən bəhs edir, gördüyü haqsızlıqlara qəzəb və nifrətini bildirirdi. "Vəfalı Səriyyə yaxud göz yaşları içində gülüş" əsərindən sonra yazıçı "Solğun çiçəklər" əsərini yazmışdır. Əsər 1915-ci ildə yazılmışdır. Dramda yazıçı ictimai quruluşa qarşı öz etirazını bildirmişdir. Yazıçı "Solğun çiçəklər"də yaşadığı burjuva-mülkədar cəmiyyətinin ziddiyyətlərini əsas götürərək, onu bir ailə daxilində verməyə çalışmışdır. Eyni zamanda həmin cəmiyyətdə hakim rolunu pulun və dövlətin insanların əxlaqını pozaraq, daxili aləmlərini eybəcərləşdirdiklərini, sədəqətli, təmiz qəlbli insanlara əzab və işgəncələr verildiyini ifşa etmişdir. Əsər ilk dəfə 1916-cı ildə İsmailiyyə Sarayında oynanılmışdır. Pyes ailə-məişət mövzusunda həsr olunmuşdur. Əsərdə Cabbarlı həyatı realist boyalarla təsvir edərək, ədalətsizliyin, fəlakətlərin mənbəyini göstərə bilmişdir.

"Nəsreddin şah" C.Cabbarlının ilk tarixi pyesidir. Ədibin əlyazmaları içərisində "Nəsreddin şah" pyesinin variantlarının ən köhnəsi təxminən 1916-cı ilə aiddir. Əsərdə Cabbarlı İranda hökm

sürən şah despotizmi (Qacarlar) fonunda zəhmətkeş kəndlilərin ağır həyatını, xanların azğınlığını, mütərəqqi İran gənclərinin azadlıq uğrunda mübarizəsini göstərmişdir. Cəfər Cabbarlı Azərbaycanda ilk dəfə olaraq tarixi dram janrını milli-azadlıq ideyaları ilə, geniş xalq kütlələrinin şah mütləqiyyətinə qarşı çıxışı ilə zənginləşdirmişdir.

"Nəsreddin şah" pyesində istibdad və mütləqiyyətə qarşı geniş xalq kütlələrinin mübarizəsinin əks olunması onun fərqli xüsusiyyəti olmuşdur. Azərbaycan dramaturgiyasında və Cəfər Cabbarlının yaradıcılığında tarixi mövzunun işlənilməsi "Nəsreddin şah"la yeni mərhələ idi. "Nəsreddin şah" ilk dəfə 1919-cu ildə Aşqabadda tamaşaya qoyulmuşdur.

Cabbarlı 1917-ci ildə Osmanlı tarixinə dair "Trablis müharibəsi" və ya "Ulduz" və "Ədirnə fəthi" pyeslərini yazmışdır. Hər iki əsərin mövzusu türklərin yadellilərə qarşı apardığı rəşadətli mübarizələrdən götürülmüşdür. obraz və mövzu yaxınlığını nəzərə alaraq "Ədirnə fəthi" pyesini "Trablis müharibəsi" pyesinin davamı hesab etmək olar. Bu əsərlər türk məişətini, türk qəhrəmanlığını və şücaətini təbliğ etdiyi üçün hələ yazıldığı gündən vulqar və sovet tənqidi tərəfindən "pantürkist", "panislamist" təmayüllü əsərlər kimi qarşılanmış, az sonra tamamilə səhnədən çıxarılmışdır.

"Trablis müharibəsi" və "Ədirnə fəthi" əsərlərinin mövzusu Osmanlı əhalisinin, Türkiyə türklərinin mübarizə dolu tarixinin yaxın keçmişindən (1911-1913-cü illər) götürülmüşdür. Cəfər Cabbarlı "Trablis müharibəsi" tarixi faciəsi ilə Nuru Paşanı bədii ədəbiyyata gətirən ilk azərbaycanlı dramaturqdur. Əsərin ilk tamaşası Novruz bayramı ərəfəsində 1918-ci il martın 10-da Bakıdakı "İsmailiyyə" binasında göstərilib. "Trablis müharibəsi" və "Ədirnə fəthi" əsərlərini müəllif ömrünün gənclik çağında (18 yaşında), yaradıcılığının ilkin mərhələsində yazmışdır. Cəfər Cabbarlı Bakı Politexnik məktəbinin tələbəsi olmasına baxmayaraq, Osmanlı tarixinin Balkan müharibələri (1911-1913) dövrünü mətbuat məlumatları əsasında izləmiş, bəhrələndiyi tarixi faktlara yaradıcı münasibət bəsləyərək, problemlərin və xarakterlərin ziddiyyətli məqamlarını üz-üzə qoyaraq bu səhnə əsərlərini yaratmışdır. "Trablis müharibəsi"ndə hadisələr 1911-1912-ci illər İtaliya-Osmanlı müharibəsi fonunda cərəyan edir. "Ədirnə fəthi" faciəsini gənc Cabbarlı 1917-ci il oktyabrın 17-də bitirmiş, əsər ilk dəfə elə həmin il, dekabrın 15-də Abbas Mirzə Şərifzadənin təqdimatında nümayiş etdirilmişdir. Cəfər Cabbarlı "Trablis müharibəsi" və "Ədirnə fəthi" əsərlərinin ilk tamaşasından sonra verilən ziyafətdə çıxış edərək türk xalqının qədimliyindən, zəngin mədəniyyət və döyüş ənənələrinə malik olmağından söhbət açıb. "Ədirnə fəthi"ni bu mövzuya həsr etdiyini, "Trablis müharibəsi"ndə Nuru Paşanın hərbi xadim və şəxsiyyət kimi bədii obrazını təsvir etməklə yanaşı, generalın Bakının xilas uğrundakı zəfər yürüşündən bəhs olunacaq yeni əsərini yazacağına söz verib. Cəfər Cabbarlının alovlu nitqi Nuru Paşanı heyran qoyub. General ziyafətdən sonra "arkadaş" adlandırdığı Cabbarlının dəvətini qəbul edərək onun qonağı olub. Ertəsi gün Nuru Paşanın göndərdiyi hədiyyələri Cabbarlının anası Hacı Şahbikə xanım alıb. Bunlar: bir ədəd nikelli dəmir çarpayı, paltar üçün divar asılqanı və divar saatından ibarət idi. Pyesin əsas məzmunu Balkan müharibələri dövründə təslimçi, riyakar mövqe tutmuş hakim dairələrə qarşı türk xalqının qəzəbi, itirilmiş Ədirnə torpaqları uğrunda vətənpərvərlik hərəkatı, qəhrəmanlıq və rəşadət təşkil edir.

Yazıçının "Bakı müharibəsi" əsərində 1918-ci ilin martında Bakıda baş verən qanlı hadisələr, erməni daşnaqlarının azərbaycanlılara qarşı etdiyi zülm təsvir olunur, başda Nuru Paşa olmaqla qəhrəman xilaskar türk ordusunun şəhəri erməni vəhşilərindən xilas etməsindən danışılırdı. Həmin faciə 1919-cu il sentyabrın 16-da A.M.Şərifzadənin rəhbərliyi ilə "Türk ocağı"nda (Türk Dövlət Teatru) tamaşaya qoyulmuşdur.^[11] Lakin əsər sonradan tapılmamışdır.

Bu dövr gənc yazıçının yaradıcılıq yolunda qanunauyğun bir mərhələ, ciddi ədəbi təcrübə əhəmiyyətinə malik idi. Bu dövrdə Cabbarlı realizm yoluna düşmüş və ictimai-məişət mövzularını işləməyə başlamışdı. İlk satirik və lirik şeirlərində o, cəmiyyətdəki nöqsanlara incə bir kinayə ilə gülməyi, onları acı-acı qamçılamağı, ifşa etməyi və onlara qarşı nifrət oyatmağı öyrənmişdi; hekayələrində insanlar arasındakı münasibətləri nisbətən geniş təsvir etməyə, yaxşı-yamanı, xeyir-şəri bir-birindən ayırmağa çalışmışdı. Bu hekayələrində Cabbarlı hələ cəsarətsiz bir şəkildə olsa da, xarakterlər yaratmağa təşəbbüs etmişdi. İlk pyeslərində isə bu

təşəbbüs daha da artmışdı; yazıçı məişət səhnələrini, burjuva cəmiyyəti ilə toqquşan fərdlərin faciəsini və nəhayət, ictimai ədalətsizliyə qarşı mübarizə meyllərini göstərməyi təcrübə etmişdi.

Yaradıcılığının ikinci dövrü

Cəfər Cabbarlıya həsr olunmuş Azərbaycan markası (1999).

Sumqayıtda Cəfər Cabbarlı küçəsi

Cəfər Cabbarlının 1920-1923-cü illərdəki ədəbi fəaliyyətinin nəticəsi "Aydın" (1919) və "Oqtay Eloğlu" (1921) pyesləri olub. Hər iki əsər 1921-1923-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Teatrında tamaşaya qoyulmuş və teatrın repertuarında yer tutmuşdur. İdeya və üslub cəhətdən bir-birinə yaxın olan bu əsərlərdə Cabbarlı pulun hökmranlıq etdiyi bir cəmiyyəti, bu cəmiyyətdə əzilən zəhmətkeşlərin faciəsini göstərmişdir.

Cəfər Cabbarlı 1922-1923-cü illərdə iki dəfə həbs olunub və işgəncələrə məruz qalıb. Cəfər Cabbarlının qızı Gülarə Cabbarlı bu barədə deyir: Atamı həmişə pantürkizmdə günahlandıraraq onu həbs etmək üçün məqam axtarmışlar. 1923-cü ildə onu bir neçə dəfə təhlükəsizlik orqanlarına çağırmışlar. Orada 2-3 ay əzab-əziyyətlər vermişlər. Atamın "Ədirnə fəthi" və "Ulduz" ("Trablis müharibəsi") əsərlərində Türkiyə gənclərinin azadlıq uğrunda mübarizəsi əsas yer tutur. Elə buna görə də ona amansız işgəncələr vermişlər. Bütün bu və digər məsələlərlə bağlı təqiblərdən, əzab-əziyyətlərdən qorxmayan, usanmayan atam heç bir dostunun adını çəkməmişdir. Tutarlı faktlar tapmasalar da, atamı daim incitmişlər. Bəlkə də onun az yaşamasına səbəb elə bu təqiblər olmuşdur.

2013-cü ildə Cəfər Cabbarlının 17 iyul 1923 tarixində, Bakıda həbsxanada yazdığı şeirini tapılıb. "Açan-solan çiçəklər" adlı həmin şeirin sonunda ərəb qrafikası ilə "Bakı, F.K. 19. 17 iyul 1923" yazılıb. Çox ehtimal ki, "F.K. 19" Fövqəladə Komissiya (rus dilində "Çerezviçaynaya Komissiya" - red.) adının baş hərflərinə, həmin idarənin 19 sayılı kamerasına işarədir. "Açan-solan çiçəklər" sovet dövrünün həbsxana poeziyasının ilk nümunələrindən biridir. İstintaq materiallarının arasından tapılan bu şeir Cəfər Cabbarlının artıq həyata, heç nəyə inamı qalmadığını əks etdirir. Şeiri C. Cabbarlı irsinin tədqiqatçısı, filologiya elmləri doktoru Asif Rüstəmli tapıb.

"Od gəlini" tragediyasını yazmaq fikri ilk dəfə Cabbarlıda 1924-cü ildə oyanmışdır. "Od gəlini" əsas etibarilə IX əsrdə baş vermiş tipik tarixi hadisələrə və bu hadisələrin başında duran xalq sərkərdəsi Babəkin ərəb işğalçılarına qarşı mübarizəsinə həsr edilmişdir. Əsərin ilk variantı 1925-ci ilin ortalarında hazır olduğu halda, Cabbarlı onun üzərində tam üç il də işləmiş, təkmilləşdirmiş və ancaq bundan sonra teatra vermişdir. 1928-ci ildə dramaturq "Od gəlini" pyesi ilə tarixi mənşəyinə görə problematik, zamanına görə aktual bir mövzuya müraciət etmişdi. Əsər

ilk variantında 38 şəkildən ibarət pyes kimi qələmə alınmış, tamaşaya hazırlıq prosesində isə 18 şəklə endirilmişdir. Sovet tənqidinin "ateist ruhlu", dinə qarşı mübarizədə çox təsirli əsər kimi qiymətləndirdiyi faciədə konkret olaraq islam və onun ziyanlı cəhətlərinin təsviri yoxdur, lakin ərəblərin Azərbaycanda işğalçılığını, soyğunçuluğunu, xalqın adətlərinə, dininə, heysiyyətinə təcavüzünü əks etdirən səhnələr bir-birini əvəz edir.

Hələ 1922-1923-cü illərdən üzərində işlədiyi "Araz çayı" mənzum faciəsini Cabbarlı oynamaq üçün Dövlət Dram Teatrına təqdim etmişdir. Çox ehtimal ki, bu mənzum faciə Azərbaycan xalqının vəhdəti məsələsinə həsr edilmişdi. O dövrdə ağızlarda gəzən "Araz çayı, qalx aradan, qoy birləşsin Azərbaycan!" misrasının da həmin faciədən olması güman edilir. Lakin təəssüf ki, bu əsər tapılmadığı kimi haqqında müfəssəl məlumat da yoxdur. 1923-cü ildən başlayaraq Cabbarlı "Qız qalası" adlı əfsanəvi poemasını "Maarif və Mədəniyyət" jurnalında dərc etdirmişdir. "Qız qalası" 1922-1923-cü illərdə yazılmışdır.

1924-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Şərq fakültəsində oxuyarkən Cabbarlı ədəbi fəaliyyətini də davam etdirirdi. O, bir sıra hekayə və şeirlər yazmaqla bərabər tərcüməçiliklə də məşğul olur, ayrı-ayrı mətbuat orqanlarında məqalələrlə çıxışlar edirdi. Yazıcının teatr sənəti haqqında nəzəri düşüncələri 1924-1925-ci illərdə yazdığı "Azərbaycan ədəbiyyatının son vəziyyəti", "Bizdə teatro", "Azərbaycan teatr məktəbi", 1922-ci ildə "Ədəbi mübahisələr" məqaləsini "Zəhmət" qəzetində dərc etdirmişdir və s. məqalələrində daha səciyyəvi formada öz əksini tapmış, yeni repertuarın yaradılması, sənətkar aktyorlar, aktrisa və rejissorlar yetişdirmək məsələsi irəli sürülmüşdü.

Məmməd Əmin Rəsulzadənin qeydlərindən:

"Cabbarlı yalnız yazıçı deyil, eyni zamanda rejissordur. Məşhur musiqi professoru Qilyer onun "Şahsənəm" adlı mənzum pyesini nota çevirərək opera yazmışdır. "Qız qalası" mənzuməsi kimi, əsərlərindən bir qismi rusca ilə bərabər, Qafqaz dillərinə də tərcümə edilmişdir. Dramlarından başqa Cabbarlının şeirləri və hekayələri də vardı. Cabbarlının dramaturqluğu Azərbaycan dramaturgiyasında mühüm bir mərhələdir".

1925-ci ildə dövlət teatri üçün Şekspirin "Hamlet" faciəsini tərcümə etmiş, 1927-ci ilin əvvəllərində "Dilbər" hekayəsini çap etdirmiş, eyni zamanda F.Qladkovun "Sement" əsərindən bir parça tərcümə etmişdi. 1928-ci ildə Lev Tolstoyun "Uşaqıq" povestini və Maksim Qorkinin "Üzgülər" hekayəsini tərcümə və çap etdirmişdi.

Yaradıcılığının üçüncü dövrü

Mürəkkəb ictimai-siyasi hadisələrlə zəngin olan 1920-1930-cu illər Azərbaycan xalqının həm siyasi, həm də ədəbi tarixində xüsusi mərhələ təşkil edir. Bolşevik hakimiyyəti, sovet rejimi, kolxoz quruculuğu, elliklə kollektivləşmə kimi mürəkkəb hadisələrlə xarakterizə olunan bu dövrün həqiqətlərini əks etdirən tarixi sənədlər, ədəbiyyat nümunələri çoxdur.

C.Cabbarlı mürəkkəb, ziddiyyətli bir tarixi dövrün ədəbi səhnəsinə onun həm qaranlıq, həm də işıqlı cəhətlərini bizə çatdırmaq üçün gəlmişdir. Cəfər Cabbarlı 1920-1930-cu illərdə Azərbaycan dramaturgiyasının ən populyar dramaturqu idi. Dövrün tarixi-ictimai məzmununu təsvir və səciyyələndirmək qüdrəti məhz ona nəsib olmuşdur. Cəfər Cabbarlısız bu dramaturgiyanı bütöv, fəal, müstəqil və qüdrətli hesab etmək mümkün deyildir.

1928-ci ildən etibarən yazıcının yaradıcılığının üçüncü dövrü başlayır. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra bir müddət dram yaradıcılığına fasilə verən yazıçı 1927-ci ildə "Sevil" əsərini yazır. Əsər qadın azadlığı mövzusunda həsr olunmuşdur. 1928-ci ildə "Sevil"in tamaşaya qoyulması ilə sanki Şərq qadınlarının azadlığı üçün bir yol açıldı.

Qadın azadlığı Cabbarlı dramaturgiyasının əsas mövzularındandır. Cəlil Məmmədquluzadə kimi Cabbarlı üçün də qadın dərdi "köhnə bir dərd" idi. Yazıcının hekayələrinin əksəriyyəti Azərbaycan qadınının bədbəxt taleyinə həsr edilmişdir. Lakin yazıçı Azərbaycan qadınlarını donmuş bir vəziyyətdə yox, inkişafda təsvir etmişdir. Onlar get-gedə şüurlanır, insanlıq

ləyaqətlərini dərk edirlər. Cabbarlının qadın surətləri passiv etirazdan başlayaraq fəal etiraza, ictimai mübarizəyə qədər yüksəlirlər.

Qadın azadlığı hərəkətində mətbuatın və bədii ədəbiyyatın üzərinə mühüm vəzifə düşürdü və Cabbarlının "Sevil" pyesi bu mübarizədə xüsusi əhəmiyyət kəsb etdi. Əsərdə Azərbaycan qadınının dünənki, bugünkü, hətta gələcək həyatı Sevilin simasında əks etdirilmişdir.

1930-cu illərin ədəbi-ictimai mühitinə bilavasitə təsir göstərən, böyük tamaşaçı və oxucu kütləsi arasında rezonansa səbəb olan "Sevil" pyesində dramaturq yeni cəmiyyət, yeni insan, yeni ailə və əxlaq normalarının bədii illüstrativ təsvirinə səy göstərmişdir. Əsərdə müti bir qadının keçdiyi həyat yolu, mənəvi təkamül prosesi təsvir olunur. Pyesdə ədib müasir həyat materialı əsasında köhnəlik və yeniliyin mübarizəsini əks etdirmişdir.

1930-cu ildə Cabbarlı Türk Dövlət Teatrında bədii hissə müdiri və rejissor vəzifəsində işləməyə başladı.

"Sevil"dən sonra dramaturqu iki mövzu düşündürürdü; onlardan biri xalqlar dostluğu, ikincisi isə yeni kənd məsələsi idi.

C.Cabbarlının 1930-cu illər dram yaradıcılığı "Almaz" pyesi ilə başlayır. Əsərin ilk tamaşası 1931-ci il aprelin 13-də göstərilmişdi. Tamaşa böyük müvəfəqiyyət qazanmışdı.

Sosializm quruculuğu dövrünün, 1929-1930-cu illərin əsas ictimai məsələlərindən biri kənd təsərrüfatının kollektivləşdirilməsi idi. Almazın simasında yazıçı sosializm cəmiyyəti üçün xarakterik olan bir gəncin surətini yaratmışdır.

1931-ci ildə Cabbarlı "1905-ci ildə" pyesini tamamlayıb teatra verdi. Əsər xalqlar dostluğundan bəhs edir. Türk Dövlət Dram Teatrı 1931-ci il mövsümünü bu pyeslə açmışdır. Əsərin quruluşçu rejissoru Lyütse işi yarımçıq qoyub getdiyi üçün quruluş üzərində Cabbarlı özü işləmişdir.

1932-ci ildə C.Cabbarlı "Dönüş" əsərini yazmışdır. Həyat yoldaşı Sona xanıma yazdığı məktubda ədib əsər haqqında bunları deyir:

"Bir balaca pyes yazmağa başlayacağam. Burada qurtara bilməsəm, gerisini gəlib bağda qurtaracağam..."

Cabbarlının 1932-ci ilin yayında yazdığı bu məktubda göstərdiyi balaca pyes – "Dönüş" pyesi idi. Yazıçı bu pyesi nə səbəbə "balaca" adlandırmışdı? Bu suala ədibin bir az əvvəl

A.A.Tuqanova yazdığı məktub cavab verməkdədir. Həmin məktubda Cabbarlı bildirir ki, Dövlət Dram Teatrının yubileyi münasibəti ilə kiçik satirik bir pyes yazacaqdır. Belə məlum olur ki, Cabbarlı teatrın yubileyində tamaşaya qoymaq üçün nöqsanlarını yoldaşcasına tənqid edən bir pyes üzərində işləyirdi. Bu pyes bir və ya iki pərdəli bir komediya, "səhnəmizin güzgüsü" kimi tənqidi bir əsər olacaqdı. Lakin iş zamanı əsər getdikcə böyümüş, mövzucu genişlənmiş və axırda sosializm sənəti məsələlərini əhatə edən ciddi bir pyesə çevrilmişdi. Əsəri yazmaqda yazıçının əsas məqsədi ədəbiyyat və sənət aləmindəki nöqsanları meydana çıxarmaq, zərərli və yaramaz fikir və nəzəriyyələrdən teatr mühitini təmizləmək idi. Nöqsan isə az deyildi. Onları cəsarətlə tənqid etmək lazım idi.

Moskvada oxuyub Azərbaycana gəlmiş gənc Gülsabah teatr kollektivini yeni repertuar, yeni üsul, möhkəm intizam uğrunda mübarizəyə çağıranda bu nöqsanlarla üz-üzə gəlir. Gülsabah gördüyü nöqsanları hamının nəzərinə çatdırır. Kollektivin köməyi ilə onları aradan qaldırmağa çalışır. O deyir: "Bir də, yoldaşlar, bizdə bir konservatizm vardır: Yenilikdən qorxmaq, köhnəliyə pərəstiş". Gülsabahı hər şeydən artıq bu əsas nöqsan, mühafizəkarlıq narahat edir; o, konservatizmlə, köhnəliklə mübarizəyə girir. Pyes "Oqtay Eloğlu" əsərinin davamı kimi götürülə bilər.

"Dönüş" ilə bir zamanda, 1932-ci ildə Cabbarlı "Yaşar" pyesi üzərində də işləyirdi. Əsər 1932-ci ilin dekabrında tamaşaya qoyulmuşdu. Əsərdə yeni Azərbaycan ziyalisinin obrazı yaradılmışdır. Yaşar yeni tipli gənc bir alimdir. O, öz ixtirası ilə vətən torpağını abad etmək istəyir. Pyesdə Cabbarlı köhnə elmi normalara, köhnəlmiş üsullara pərəstiş edən elmin əleyhinə çıxır, inkişafa mane olan köhnəlmiş qaydaları cəsarətlə qırıb atan yeni, təşəbbüskar elm adamlarını alqışlayır. "Yaşar" Cabbarlının son tamamlanmış əsəri idi.

1933-1934-cü illərdə Cabbarlının səhnəyə yeni bir əsər verməməsinə baxmayaraq, bu illər də onun həyatında ən gərgin fəaliyyət illəri idi. Bu zaman o həm dram teatrında, həm opera teatrında, həm də kinoda işləyirdi.

1934-cü ildə Azərbaycan Şura yazıçılarının birinci qurultayı keçirilib. Qurultayın 16 iyun tarixli iclasında Cəfər Cabbarlı çıxış edərək Hüseyn Cavidin yaradıcılığını tənqid edib.

Kino fəaliyyəti

Cəfər Cabbarlı teatra böyük qiymət verir və onun başlıca rolunu xalqa xidmətdə görürdü. Teatr haqqında yazdığı qeydlərindən birində oxuyuruq: *"Teatro-yüksək bədii bir dərəcədədirsə ölkə də ümumən gözəl inkişaf edəcəkdir. Mədəniyyət – elm və sənətdən ibarətdir. Teatro isə sənətin başqa qismlərini birləşdiriyor"*. Bütün həyatını teatrla bağlamasına baxmayaraq dramaturq incəsənətin vacib sahələrindən biri olan kinoya da çox böyük əhəmiyyət verir, Azərbaycan milli kinosunun yaranması və inkişafı üçün əlindən gələni əsirgəmirdi.

Hacı Qara (film, 1929) filmindən kadr. Ssenari müəllifi Cəfər Cabbarlıdır.

Uzun müddət Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında ədəbi-hissə müdiri işləyən peşəkar dramaturq o vaxt yenicə inkişaf edən kino sənəti ilə çox maraqlanırdı. 1928-ci ildə Bakı kino fabrikində Mirzə Fətəli Axundovun vəfatının 50 illiyi münasibətilə "Hacı Qara" əsərinin motivləri əsasında "Sona" adlı kino-film çəkilir. "Hacı Qara" bədii filmi ilə Azərbaycanın ilk milli kino ssenaristi kimi tanınan Cabbarlı Azərbaycan qadınlarını qara çadradan xilas edib siyasi, iqtisadi və ictimai həyata çıxartmaq üçün kinematografin böyük imkanlarından istifadə etmək fikrində idi. O, bu arzusunu "Sevil" filmi ilə həyata keçirdi.

"Sevil" filmi 1929-cu ildə Cəfər Cabbarlının ssenarisi üzrə çəkilməmişdir (1999-cu ildə filmin 70 yaşı tamam oldu). Bu film Azərbaycan kinematografçılarının qadın hüquqsuzluğuna, qadın əsarətinə ilk etiraz səsi idi. Kinofilmdə Sevil rolunu oynamaq üçün münasib bir azərbaycanlı qızı axtarmaq işində Cabbarlı yaxından iştirak etmişdi. C.Cabbarlı öz qəhrəmanının ekranda surətini canlandıracaq aktrisanı tapmaq üçün Bakının küçələrinə düşüb qapı-qapı gəzərək evlərdə, idarələrdə, ali məktəblərdə azərbaycanlı qız axtarırdı. Cəfər istəyirdi ki, filmdə Sevil mütəlakə azəri qızı oynasın. O, bu arzusuna da özünə məxsus bir inadkarlıqla nail olmuşdu. Hətta başına qəribə macərələr də gəlmişdi. Bu axtarış zamanı aldığı təəssürat əsasında "Gülər" hekayəsini yazmışdı. Sevil rolunu Azərbaycan Dövlət Neft və Kimya İnstitutunun tələbəsi İzzət Orucova oynamışdır.

"Sevil" filmi böyük müvəffəqiyyət qazandı. Kinodakı bu işindən hədsiz dərəcədə sevinən Cabbarlı "Almaz" və "1905-ci ildə" pyesləri üzrə kinossenarilər yazdı və "Sevil"dən sonra dərhal "Almaz" filminin çəkilişlərinə başladı.

Sona xanımın xatirələrindən:

"Burada da qəhrəman rolunu, yəni Almazı İzzət xanım oynayırdı. Təəssüf ki, Cəfər bu quruluşu başa çatdırıb bilmədi. Amansız ölüm onu bu işindən də vaxtsız ayırdı. Cəfərin sənət dostları "Almaz" filmi Cəfərsiz çəkib qurtardılar və 1935-ci ilin axırında, onun ölümünün birinci ildönümündə, işi müvəffəqiyyətlə qurtardıqları haqqında məzarı üstündə raport verdilər".

Cəfərin bədaxları iddia edirdilər ki, güya yazıçı Azərbaycan Dövlət Dram Teatrını monopoliyaya götürüb və nə qədər ki, Cəfər teatrdadır və yazır, onlar oraya pyes verməyəcəklər.

Cəfər Cabbarlının bununla əlaqədar Sovet Yazıçıları İttifaqının təşkilat komitəsinə yazdığı məktubdan bir parçaya diqqət yetirək:

"...Əgər bu doğru isə, mən dərhal teatrı tərk etməyə hazırım, tək onlar yazsınlar. Mən başqa müəssisələrə: 14 ildən bəri kimsənin heç bir şey yazmadığı və mənim bu il iki libretto yazmalı olduğum operaya; heç vaxt işləmədiyim və buna baxmayaraq repertuarını mənim "1905-ci ildə", "Almaz", "Yaşar", "Sevil" pyeslərim təşkil edən rus işçi teatrına; 14 ildən bəri kimsənin heç nə etmədiyi, mən isə özümü orada borclu saydığım Azərkinoya; habelə pyeslərimin əksəriyyəti oynanılan özbək, türkmən, tacik, tatar teatrlarında, fəhlə klublarında işləmə, nəhayət, tamamilə yazmaya bilərəm, tək o yoldaşlar yazsınlar".

Beləliklə də, Cəfər tamamilə teatrdan çıxıb Bakı kino fabrikində daimi işə keçdi.

Kino Cabbarlını getdikcə daha çox cəlb edirdi. Azərbaycanda sənətin bu sahəsində lazımı kadrların olmaması vəziyyəti çox ağırlaşdırmışdı. Cabbarlı kino işlərini canlandırmaq məqsədi ilə əlindən gələni əsirgəmir, orada həm ssenarist, həm də rejissor kimi çalışırdı.

Cabbarlı azərbaycanlılardan operator, rəssam, rejissor və kino-aktrisa yetişdirmək barədə məsələ qaldırmış, kinoda işlədiyi zaman isə bu sahədə ciddi fəaliyyət göstərmişdi. Teatrdakı kimi kino işinə də çox ciddiliklə yanaşan yazıçı bu sahədə milli kadrların yetişdirilməsi və hazırlanmasına böyük əhəmiyyət verirdi. "Hara gedir Azərkinoya" adlı məqaləsində oxuyuruq: *"Azərkinonun rəhbərlərinə sual verəndə: nə üçün Sizdə fabrikin nəzdində yerləşən mətbəədə dörd müəttibdən (özünü də onların ikisi yenidən işə götürülüb) biri də türk deyil və türk yazıları bu dili bilməyənlər tərəfindən elə təhrif olunur ki, "gözəl qızlar"- "gözəl qozlar" kimi yazılır, onlar cavab verirlər ki, türk müəttibləri yoxdur, burada isə türk müəttibi özünü üçün gəzir və nərdə oynayırsa. Soruşanda ki, nə üçün Sizdə türk qadını rolunda türk qadını çəkilmir, dedilər türk qadınları yoxdur.*

Lakin elə buradaca, fabrikdə türk qadını Orucova (Azərkinonun türk olmayan 125 işçisinin içərisində həmin 8-9 türkdən biri, gözəl aktrisa) makinaçı işləyir. Kişi rollarında aktyorlar nə üçün Moskvadan, Leninqraddan, Xarkovdan dəvət olunur sualına isə heç kəs aydın cavab verə bilmir və direktor rejissorun, rejissor operatorun, operator rejissorun üstünə yıxır və s.i.a. Azərkinonun öz siması yoxdur. O, özünün şəxsi yaradıcılıq simasını tapmalıdır. Azərkinonun yeganə xilas yolu-başlıca olaraq xidmət etdikləri Azərbaycanın zəhmətkeş kütlələrinə inamsızlıqdan imtina etməsində və bu əsas kütlənin yaradıcılıq iradəsini və təbiətini özünün bütün işi üçün bazis seçməsindədir. Bizim kinofabrikanın qapılarını açmaq və oraya bu canlı yaradıcı kütləni buraxmaq lazımdır. Yalnız o, Azərbaycan kinosunun əsl simasını müəyyənləşdirməyə qadirdir. Bütün qalanlar isə yapmadır, sünidir, surroqatdır, inandırıcı deyil və deməli, bir qəpiyə də dəyməz və məhvə məhkumdur. Başqa kino təşkilatları belə işləyir və bizimki də belə işləməlidir. Bizim kinomuzun rəhbərləri bunu nə qədər tez dərk etsə, o qədər yaxşı olar. Və əgər yenə inadkarlıq etmək fikrinə düşsələr, çox guman ki, bu dəfə onların özləri üçün pis qurtaracaq. Biz isə indi xəbərdarlıq edirik, bizim kino yanlış yol ilə məhvə doğru gedir".

Kinoda işləməyə başladıqdan sonra Cabbarlı istirahəti tamamilə yaddan çıxarmışdı. Sona xanım Cabbarlıya yazdığı 29 avqust 1933-cü il tarixli məktubunda Cəfər Cabbarlı öz gərgin iş vəziyyətini belə təsvir edirdi:

"...Sonra, Sonası, öz işim belədir: Moskvada qət olunub ki, kinoda "1905-ci il" in pastanovkasını ancaq mən verməliyəm. Özgə adamın verməsinə razı olmayıblar. Moskvada həll olunub ki, hansı kinolar gedə bilər və hansını hansı rejissor qoymalıdır. "1905-ci ildə" filminin rejissorundan söhbət edəndə demişlər ki, Braginski-mraginski tanıyırdıq, Cəfər özünü qoymalıdır. Özü də bu il olmalıdır. Və teatrdan kinoya keçməlidir. Mən dedim: teatrdan getməyərəm. Sonra dedilər ki, teatrdakı da, kinodakı da işlə. İndi gərək rejissor ssenarisinə başlayaq. Ayın 1-dən kinoda qulluqdayam. Sonra, "Səfa"nın ancaq bircə 4-cü pərdəsi qalıb. 1-ci, 2-ci, 3-cü pərdələrini qurtarmışam. Tamam-kamal. Bu yandan da Qliyer gəlib Narkomprosda deyir: gərək bir həftəyə "Şahsənəm"i qurtarasan, operada oynayaq. Deyirəm vaxtım yoxdur. Deyirlər, özgə adam eyləyə bilməz. Bu yandan da Şillərin "Qaçaq"ı, o yandan da "Əfqanıstan" ...Xülasə, işlərim çox dolaşıqdır, haraya gedib çıxsa, sənə yazaram... Sonra, Türk teatrında "1905-ci ildə"ni quruluşda verməliyəm. Rus teatrında da "1905-ci ildə" gedir. Mayorov deyir, gərək ikili işləyək, tək qoya bilmərəm. Operada da "Səfa"nın pastanovkasını gərək mən verəm. Bizim teatrdakı da "Otello"nu təzələmək boynuma qalmışdır. Onlardan bir cür ilə boyun qaçırırdım. Hamısı da deyir bir

vaxtda. Xülasə, aləm çaxnaşıb bir-birinə, heç bilmirəm nə edəcəyəm. Hə, "Od gəlini"ni də gerek Mayorov ilə mən işləyəm. Budur, təxminən mənim işlərim. İndi gələk sənin işlərinə..."

Bir daha qeyd edək ki, Cəfər Cabbarlı Azərbaycanda milli kino sənətinin inkişafında böyük xidmətləri olan şəxsiyyətlərdəndir. Azərbaycan milli kinosunun yaranmasında, bu sahədə milli kadrların yetişdirilməsində, kino işinin yeni, milli əsaslar üzərində qurulmasında Cabbarlının xidmətləri əvəzsizdir.

O, 1928-ci ildə Mirzə Fətəli Axundovun "Hacı Qara" pyesi əsasında ssenari yazaraq Azərbaycanın ilk milli kino ssenaristi olmuş, kinematografiya tariximizin qızıl fonduna "Sevil", "Almaz" kimi filmlər bəxş etmişdir.

Filmoqrafiya

1. Abbas Mirzə Şərifzadə (film)
2. Ağasadıq Gəraybəyli (film, 1974)
3. Almaz (film, 1936)-ssenari müəllifi, əsər müəllifi
4. Azadlığa gedən yollar (film, 1990)
5. Bakı bağları. Buzovna (film, 2007)
6. Balıqçılar (film, 1927)
7. Cavid ömrü (film, 2007)
8. Cəfər Cabbarlı (film, 1944)
9. Cəfər Cabbarlı (film, 1969)
10. Cəfər Cabbarlı. Səhnə əsərləri (film, 1973)
11. Cəfər Cabbarlının dəfni (film, 1935)
12. Hacı Qara (film, 1929)
13. Qayıdış (film, 1992)
14. Qəmbər Hüseynli (film, 2007)
15. Onlar belə sevidilər (veriliş, 2007)
16. Sevil (film, 1929)
17. Sevil (film, 1970)
18. Solmaz bir bahar kimi (film, 1979)
19. Yarasa (film, 1995)

Pyesləri

1. Vəfalı Səriyyə, yaxud göz yaşları içində gülüş (1915)
2. Solğun çiçəklər (1915)
3. Nəsrəddin şah (1916)
4. Ulduz və ya Trablis müharibəsi (1917)
5. Ədirnə fəthi (1917)
6. Aydın (1919)
7. Oqtay Eloğlu (1921)
8. Od gəlini (1928)
9. 1905-ci ildə (1931)

Hekayələri

- Aslan və Fərhad
- Mənsur və Sitare
- Əhməd və Qumru
- Parapetdən Şamaxı yoluna qədər
- Müfəttiş
- Çocuq
- Altun heykəl
- Qara Qənbər

- Gülzar
- Dilərə
- Dilbər
- Papaq
- Gülər
- Firuzə

Şeirləri

- Açan-solan çiçəklər
- Ana (Cəfər Cabbarlı)
- Azərbaycan bayrağına
- Bahar (Cəfər Cabbarlı)
- Bayram saxlayanlara!
- Boranlı qış gecəsi
- Bu həqiqətdir ki...
- Sən də bir
- Dilənçi (Cəfər Cabbarlı)
- Düşkün dünya!
- Ey dan ulduzu
- Səhər vaxtı siyasi bir məhbus
- Hüriyyəti-Nisvançılara protesto
- Hüseyn Ərəblinskiyə (Cəfər Cabbarlı)
- Dün o gözlərdə
- Qara gözlər
- Qürub çağı bir yetim
- Gözləri
- Məhəbbət aləmi qəmdir
- Məhəbbət əşarı
- Mənim tanrım (Cəfər Cabbarlı)
- Məhkum Şərqə
- "Müznib" əfəndi
- Mən bir susmaz duyğuyam ki
- Novruz Bayramına hazırlaşan müsəlmanlara töhfə!
- Olacaqsan
- Olacaq
- Olacaq-olmayacaq
- Olmağa
- Olsun qoy
- Oyanıb
- Ölkəm (Cəfər Cabbarlı)
- Ölmək
- Sevdiyim (Cəfər Cabbarlı)
- Salam
- Şərqi
- Tellər oynadı
- Turan ellərinə salam söyləyin
- Yada düşdü
- Yaşamaq

Satirik şeirləri

- Şücaətim
- Əl götür

- Görmemişəm, eşitmişəm
- Dübarə-səbarə
- Qaç, baba
- Yumruq (Niyə salmışsan, adə, bir belə boş qovğanı)
- Yumruq (Qarı nəvəsi Cuqqulu dəllək dükanında)
- Yumruq (Orucluqda qumarbazlıq, bunun var özgə bir dadı)
- Gəlir
- Qiyamətmi qopar
- Birbəbir
- "Mehtər Nəim"ə
- Səbəbə ithaf
- Bilməsəydi
- Tövbə
- Şair və artist
- Dağlılar
- Böhtan yazılıbdır
- Görməkdəyəm
- Kantorçularımız
- Name
- Qızıma
- Bulvar hara, məktəb hara?
- Hürriyyət və təsəttüri-nisvan
- İranlı dedi, bildim
- Bilirəm (Millətə hər nə yazırsansa, rəvadır, bilirəm)
- Bilirəm (Yazdığım zəhləni tökməkdədi çoxdan, bilirəm)
- Arzu (Cəfər Cabbarlı)
- Arvadlar deyirlər
- Kişilər deyirlər
- Dəng olduq
- Demədim
- Əsrimizin qəhrəmanları
- Bir, iki, üç kərə
- İtilget
- Unudulmaz yara
- Özün bil
- Novbahar
- Nə edim
- Müdirim
- Nə əcəb
- Aktyor
- Üstünə (Cəfər Cabbarlı)
- Uzun dərya
- Halın necədir?
- Dram cəmiyyəti
- Sahib zühur
- Atəş
- Çalma
- Ağa Şeypur
- Göyə çıxdı
- Viveskalarımız
- Özünü gözlə
- Tap görək
- Şahnamə və yaxud Qacarnamə
- Allahu-ələm

- Məqsəd nədir
- Parisdən-Tehrana
- Tehrandan-Parisə
- Gözün aydın
- Truppa deyir

Poemaları

- Qız qalası (Cəfər Cabbarlı)

Cəfər Cabbarlının seçilmiş hekayələri Türkiyədə nəşr olunub

Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən Azərbaycan kitabının tanıtılması və dünyəviləşdirilməsi məqsədilə 2016-cı ildən həyata keçirilən "Azərbaycan Kitabının Dünyaya Tanıtılması" (AKDT) layihəsi ilə əlaqədar seçmə Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrinin tərcüməsi, çapı və Türkiyədə yayılması işi davam etdirilir.

Bu günlərdə layihə üzrə görkəmli dramaturq, şair Cəfər Cabbarlının "Aslan və Fərhad", "Mənsur və Sitarə", "Əhməd və Qumru", "Parapetdən Şamaxı yoluna qədər", "Müfəttiş", "Çocuq", "Altun heykəl", "Qara Qənbər", "Gülzar", "Dilərə", "Dilbər", "Papaq", "Gülər" və "Firuzə" hekayələrindən ibarət kitab nəşr olunub. Şair-tərcüməçi Yurtseven Şen tərəfindən türkcəyə çevirilən və "Sevinç Fırat Zengin Yayıncılık" nəşriyyatında çap olunan kitab Türkiyəli oxucuların marağı ilə qarşılanıb.

Qeyd edək ki, Türkiyənin "Sabah" qəzetinin iyul ayının "Kitab" əlavəsində "Azərbaycan kitablarının Türkiyədə yüksəlişi" adlı məlumatda Cəfər Cabbarlının "Hekayələr" kitabı öz əksini tapıb.

Vəfatı

Sona xanımın xatirələrindən: *"Ümumiyyətlə, bu illərdə Cəfər səhhətinin pozulduğuna baxmayaraq, çox gərgin işləyirdi. Ömründə bircə dəfə də kurortda, ya sanatoriyaya getməmişdi. Hətta, başa, yaylağa da gəlməyə vaxt tapmırdı; gələndə də ancaq işləmək üçün, yazmaq üçün gəlirdi".* İşə aludəliklə sarılması, get-gedə şiddətlənməkdə olan ürək xəstəliyinə əhəmiyyət verməməsi nəticəsində Cabbarlı çox zəiflədi və 1934-cü ilin sonunda, dekabrın 31-də, səhər saat 4-də vəfat etdi.

Cəfər Cabbarlının dəfn günü

Belə ki, 31 dekabr gecə saat 4-də C. Cabbarlının həyat yoldaşı Sona xanım qəflətən yuxudan ayılır, işığı yandıranda Cəfərin gülümsər çöhrəsini və yanaqlarında donub qalmış iki damla göz yaşını görür.

Cabbarlı səhər saat 10-da Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının sədri Məmməd Kazım Ələkbərli ilə birlikdə Mərkəzi Komitənin birinci katibi Mircəfər Bağirov və Xalq Komissarları Şurasının sədri Hüseyn Rəhimovla görüşməli idi. Mircəfər Bağirovun tapşırığı ilə "Pravda" qəzeti üçün yazdığı, sonralar "Firuzə" adı ilə məşhurlaşan "Bakı" novellasını respublika rəhbəri üçün oxumalı idi. C. Cabbarlının cəsədi "Semaşko" adına xəstəxanaya aparılır. Beyni yarılmadan Moskvaya beyin üzrə tədqiqat institutuna göndərilir. Nəticədə, onun ürək iflicindən dünyasını dəyişdiyi deyilir. Lakin ədibin qəfil ölümü ilə bağlı söz-söhbət uzun müddət səngimək bilmir. Hətta

Əbdülvahab Yurdsevər Ankarada çap etdirdiyi "Azərbaycan dram ədiblərindən Cəfər Cabbarlı" məqaləsində sənətkarın təzyiqlərə dözməyərək intihar etdiyini qeyd edir.

Cəfər Cabbarlı ilə xalqın son vida mərasimi 1935-ci il yanvarın 2-də İsmailiyyə binasında keçirilir. Böyük bir izdiham sənətkarı son mənzilə, Fəxri Xiyabana yola salır.

C. Cabbarlının qızı Gülarə Cabbarlının iddiasına görə, həkimlər anası Sona xanıma deyiblər ki, Cəfər Cabbarlı öldükdən sonra onun beyni çıxarılıb. Moskvaya, oradan da Leninqrada aparıblar. Orada hansısa muzeydə Maksim Qorkinin, Leninin beynilərlə birgə saxlanılıb. Çəkisi də 2,5 kq-a qədər imiş. Leninin də, Qorkinin də beynindən böyük imiş. Sona xanımın iddiasına görə bütün bu şeylər o vaxt Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin diqqətində olan məsələlər olduğuna görə heç kimə demirmiş.

Cabbarlının coşqun bir həvəs və enerji ilə yazıb yaratdığı bir zamanda gözlənilmədən vəfat etməsi Azərbaycan ədəbiyyatı və teatrı üçün, Azərbaycan xalqı üçün böyük bir itki idi.

Səməd Vurğunun yazdıqlarından:

"C. Cabbarlı XIX və XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin ən nadir simalarından biridir.

Cabbarlı öz yaradıcılığının vüsəti, sənət xəzinəsinin zənginliyi etibarilə Mirzə Fətəli Axundovdan və Cəlil Məmmədquluzadədən (Molla Nəsrəddin) sonra XX əsr ədəbiyyatının ən görkəmli simasıdır. Cabbarlı Azərbaycan klassik dramaturgiyası və klassik şeiri zəminində yetişmiş, milli ədəbiyyatımızın ən gözəl ənənələrini inkişaf etdirmiş, yeni bir dramaturgiya ədəbi məktəbini yaratmış bir şəxsiyyətdir".

Ev muzeyi

C. Cabbarlının vaxtilə Bakının Yuxarı Dağlıq məhəlləsində yaşayıb-yaratdığı ev indi muzey kimi fəaliyyət göstərir. Muzey ədibin 80 illik yubileyi münasibəti ilə 1982-ci il martın 20-də açılıb. Muzeyin ümumi sahəsi 200 kv.m-dir və 7 otaqdan ibarətdir. Mədəniyyət ocağında 8000-dən çox eksponat qorunub saxlanılır. Eksponatların sərgiləndiyi otaqlarda ədibin həyat və yaradıcılığını əks etdirən sənədlər və fotoşəkillər, sağlığında istifadə etdiyi özünə və ailəsinə məxsus şəxsi əşyaları, ayrı-ayrı dram əsərlərinə hazırlanmış səhnə maketləri nümayiş etdirilir. Həmçinin dramaturqa görkəmli şəxsiyyətlərin bağışladığı hədiyyələr, C. Cabbarlı irsini tədqiq edən maraqlı elmi əsərlər ekspozisiyanı zənginləşdirir. Muzey tərəfindən ədibin sözlərinə bəstələnmiş mahnılardan ibarət "Azad bir quşdum" diski buraxılıb. Eyni zamanda C. Cabbarlının 100 illik yubileyi ilə əlaqədar "Cabbarlı" mükafatı tərtib olunmuş və bir çox sənətçilərə təqdim edilmişdir.

C. Cabbarlı 1899-cu ildə Xızı kəndində anadan olmuşdur və həmin kənddə də 1969-cu ildən C. Cabbarlı muzeyi fəaliyyətdədir. Mədəniyyət Nazirliyi sistemindədir. Hər iki muzeydə C. Cabbarlının həyat və yaradıcılığını əks etdirən müxtəlif eksponatlar, fotoşəkillər, ədibin pyeslərinin tamaşaları üçün hazırlanmış maketlər saxlanılır.

Xatirəsi

Cəfər Cabbarlının xatirəsini əziz tutan ailəsi və tədqiqatçıları böyük yazıçı və sənət adamının 100 illik yubileyi ərəfəsində ədəbiyyat, elm, musiqi və incəsənət sahələrində fərqlənən şəxsləri təltif etmək üçün "Cəfər Cabbarlı mükafatı"nı təsis ediblər. Cəfər Cabbarlı mükafatı ilk dəfə 1999-cu ildə, ikinci dəfə isə 2010-cu ildə təqdim edilmişdir.

- Bakıda Cəfər Cabbarlının heykəli. Heykəltəraş Mirəli Mirqasımov
- Bakı metropolitenində adı verilmiş stansiya
- Bir çox şəhər və qəsəbələrdə adı verilmiş küçələr
- Cəfər Cabbarlı adına Azərbaycanfilm kinostudiyası
- Cəfər Cabbarlı adına Respublika gənclər kitabxanası

Kitabxanalarda təbliği metodikası

Qeyd etmək lazımdır ki, Cəfər Cabbarlının çoxşaxəli zəngin irsinin geniş oxucu kütləsinə çatdırılması üçün bütün mədəni-maarif müəssisələri, o cümlədən kitabxanalar qarşısında təxirəsalınmaz vəzifələr durur. Bunun həyata keçirilməsi üçün ilk növbədə geniş və məzmunlu tədbirlər planı işlənib hazırlanmalıdır.

Cəfər Cabbarlının bütün əsərlərinin və onun haqqında nəşr olunmuş kitabların, eləcə də dövrü mətbuat materiallarının çoxsaylı oxuculara çatdırılması üçün bütün kitabxanalar, xüsusən də MKS-lər əyani və şifahi təbliğatın: **kitab sərgilərindən, kitabxana plakatlarından, stendlərdən, dəyirmi masalardan, kitab müzakirələrindən, oxucu konfranslarından, sual-cavablardan, bədii qiraət müsabiqələrdən, İstedadlar müsabiqəsi, məruzə, mühazirə, oxu günü, acıq qapı** və s. vasitələrdən məqsədə uyğun şəkildə istifadə etməlidirlər.

Əyani təbliğat daha geniş oxucu kütləsinin sistemli şəkildə əhatə edə bilir və onların mütaliəsinə müsbət təsir göstərir. **Kitab sərgiləri və kitabxana plakatları** 15-20 gündən tez dəyişdirilmir. Həmin müddətdə ona mümkün qədər çox oxucu baxa bilər. Sərgilərdə kitab, yaxud onların üz qabıqları nümayiş etdirilməli və bununla yanaşı, yeri gəldikcə, illüstrasiya materiallarından, sitatlardan da istifadə olunmalıdır. Kitabxanalarda **“Cəfər Cabbarlı -120”**, **“Dramaturgiyamızın parlaq ulduzu”** başlığı altında kitab sərgiləri, kitabxana plakatları tərtib etmək olar.

Müzakirə oxucularda çox maraqlı doğuran tədbir formalarından biridir. Bu məqsədlə dramaturqun **Oqtay Eloğlu pyesinin müzakirəsini** keçirmək olar: O bu əsər ilə cəmiyyəti teatra istiqamətləndirməyə çalışır. Ayrı ayrılıqda əsərdəki obrazlar müzakirə və təhlil edilə bilər. Bu da maraqlı müzakirəyə gətirib çıxaracaq. Sonda isə **əsərin əsas ideyası** fililiq tərəfindən iştirakçıların nəzərinə çatdırılmalıdır.

Məsələn: **Oqtay surəti** - əsərin ideya daşıyıcısıdır. Xalqın taleyi haqqında fikirləşir. Bu obraz vasitəsilə əsərdə xalqın taleyi qarşısında şəxsiyyətin rolu və məsuliyyəti məsələsi kəskinliyi ilə qoyulur. Oqtay Eloğlu milli teatr yaratmaq ideali ilə xalqın mənəvi tərəqqisi yolunda hər şeyi qurban verməyə hazır olan qəhrəmanlardandır. Oqtayın prototipi kimi elə C.Cabbarlının özü sayıla bilər. Oqtay pərəstiş etdiyi xalq səhnəsini yüksəltmək, milli teatr yaratmaq uğrunda dinclik bilmədən çalışır. O, səhnə xadimidir. Səhnəni bütün varlığı ilə sevən Oqtay hər şeydən əvvəl yaradıcı bir insandır. Yaradıcılıq onun əsas keyfiyyətidir. O, deyir: "Yaşamaq istəyiriksə, yaratmalıyıq. Səhnəmiz yox, fəqət olmalıdır. Onu da mən yaradacağam". Azərbaycan teatrını yaxından tanıyan yazıçı, teatrdakı əksiklikləri göstərməyi hədəfləyərkən, əsərin qəhrəmanı olan Oqtayı yaşanmamış bir eşqə fəda edərək, hirs və qürurun sənətin önünə keçməsinə səbəb olur. Onun daxili faciəsi bu yolun nə qədər çətin olduğunu göstərir. Əsərin sonunda Oqtayın Firəngizi öldürməsi Oqtayın əslində həqiqət axtarışında olmasını göstərir. Digər tərəfdən isə Oqtay romantik məntiqlə Firəngizi ona layiq olmayan həqiqətsiz mühitdən azad etməsi, öz düşüncəsi ilə ən təmiz yerə-qəlbinə gömür. Oqtay çarı təhqir etdiyi üçün həyatının 10 ilini Sibirdə yaşamalı oldu.

Firəngiz surəti - yazıçının sevərək yaratdığı qadın obrazıdır. Teatr üçün yerli qadın aktrisaların tapılmadığı bir dövrdə dramaturq bu obrazını səhnəyə can atan ilk qadın kimi qələmə verir. Firəngiz yeniyetmə yaşından Oqtayı, onun yaratdığı teatrı, səhnəni sevirdi. Lakin onun yaşadığı bu mühit onun bu sevgisinə qarşıdır. Firəngizi bədbəxt edən mühit və bu mühitin Aslan bəy (qardaşı), Qalaçıxanov kimi nümayəndələridir. Onlar üçün pul hər şey deməkdir.

Aslan bəy surəti – yığıncaqlarda teatrı tərifləyən, həqiqətdə isə aktyor peşəsini ləyaqətsizlik sayan Avropa paltarlı cahil... O zahirən müasir görünərsə də, həqiqətdə bütün əməlləri onun mənfəətpərəst, şəxsi maraqları hər şeydən üstün tutan obraz olduğunu göstərir. O, bacısı Firəngizi öz həyat planlarına qurban verir. Aslan bəy Firəngizi təhsilə istiqamətləndirsə də, teatra gətirsə də sonradan qorxu və təhdidlə onun məhəbbətini və səhnə ilə bağlı arzularını məhv edir. Aslan bəy, Oqtayı pul gücünə satın almaq istəyir. Lakin Oqtay pulun hökmranlığını, pozucu təsirini gözəl anlayır, bu hökmranlığın əbədi olmadığını başa düşsə də, onun sonunun tezləşdirilməsi yollarını bilmir. Bu cəmiyyət Oqtayın arzusuna yetmədən məhv olmasına səbəb olur.

Səməd - Oqtayın dostu və həmkarıdır. Səməd bəy Oqtaydan fərqli olaraq xalqın səadətini, gələcəyini deyil, öz güzəranını, adını seçir. Səməd bəy Oqtaya deyir ki, niyə özünü məhv edirsən. Çıx get Rusiyaya. Orada teatr inkişaf edib. Sənin kimi bir teatr xadiminə də ehtiyac olar. Amma Oqtay qəbul etmədi. Hamı çıxıb getsə, "mübarizəni kim aparacaq" - deyirdi. "Aldanırsan, Səməd bəy, aldanırsan. Bəs bunu bizimçün kim edəcək", - deyər cavab verirdi.

Əsərin ideyası - Altı pərdəli pyesin əsas mövzusunun xalq və xalqa münasibət təşkilidir. "Oqtay Eloğlu" əsərini yazmaqda Cabbarlının məqsədi Azərbaycan Milli Teatrını yaratmaq ideyası idi. İqtisadi çətinliklərə görə oyunların sahnələşdirilməsində bəzi çətinliklər çəkilməkdə, aktyorların maaşları çətinliklə qarşılanmaqdadır. Teatr üçün bunlardan daha dəhşətli isə yerli qadın aktrisalar tapmağın mümkünsüzlüyündən xarici, xüsusilə rus və ya gürcü aktrisalarını işləmək məcburiyyətində qalmasıdır. Milli teatrın inkişafı üçün mütləq surətdə yerli qadın aktrisalara ehtiyac vardır. Çünki, yerli dili və mədəniyyəti kifayət qədər bilməyən xaricilər, səhnədə təsirsiz qalır, beləcə, teatr sənətinin inandırıcılıqdan uzaq, süni bir dünyanı cəmiyyətə təqdim etdiyi təəssüratı meydana gəlməkdə və teatr istiqamətləndirici olmaqdan çıxır. Başqa sözlə, teatrın inkişafı üçün cəmiyyətin içindən gələn qadınlara ehtiyac vardır.

Sevil obrazı ilə Azərbaycan qadınının yüksəliş yolunu təsvir edən Cəfər Cabbarlının "**Sevil**" əsərinin müzakirəsini də keçirmək məqsədə uyğundur. Əsərin baş qəhrəmanları Sevil başda olmaqla Balaş, Gülüş və Dilbər digər adı ilə isə Edilyadır. Əsər Sevil ilə Gülüşün dialoqu ilə

başlayır.Əsərin əvvəllərində Sevil obrazı saf, evdar qadın obrazında təsvir olunur.Əri Balaş ilə qürür duyan Sevil,həmişə onun haqqında danışar və həyatını özü üçün yox sırf Balaş üçün yaşayırdı.Əsərdə Sevil deyir: “Kişi evin sütunudur. Arvad nədir, oturub saman çuvalı kimi evin bir küncündə, nə ölüyə hay verir, nə diriyə pay”. Gülüş obrazı isə bütün reallıqları gören,elmi bir qadındır.Eyni zamanda Balaşın bacısıdır.Başından çarşafı atan Gülüşü ətrafındakılar dəli adlandırır,Balaş isə Gülüşü bacısı kimi hesab etmirdi.Gülüş həmişə Sevili yazıq adlandırıb,qardaşı Balaşdan da nifrət edərdi.Gülüş obrazı ilə Cəfər Cabbarlı öz fikirlərini oxuyucuya çatdırır.Balaş obrazı isə 1920-ci ildə, bolşevk çevrilişindən sonrakı dövrdə iş başına gətirilən bir kişidir.Artıq müasir mədəni həyata girən Balaş Sevildən utanır,onun arvadı kimi tanınmasını istəmirdi.İş yoldaşı olan Dilbər xanımla Balaşın yaxın münasibəti kitabda öz əksini tapır.Bir müddət keçir,Balaş evi tərk edir.Varlı həyat tərzini seven Dilbər digər adı ilə Edilya ilə bir evdə yaşamağa başlayır.Sevil və Balaşın oğlu olan balaca Gündüzdə atası ilə yaşayır.Dilbər xanım isə evdə dayanmır,bütün günü gəzir.Balaşın get-gedə kasıblamasıda Dilbərin Balaşdan uzaqlaşmasına digər kişilər ilə yaxınlaşmasına səbəb olur.Gülüş isə bu vaxtda bağça müəlliməsi işləyir,qardaşının barışmaq cəhdlərinə mənfi cavablar verir.Balaş getdikcə utanır,öz-özündən zəhləsi gedirdi.Günlərin bir günü Balaşın onu tərk etməsi ilə qulluqçu işləyən Sevil oğlu Gündüz üçün darıxır və onu görmək üçün Balaşın evinin önünə gəlir. Evin önündə aclıqdan ürəyi gedən Sevili Balaş görür və Gülüşün köməyi ilə Sevili evə gətirir.Birdəfəlik evə gəlib mənzərəni gören Edilya Balaşdan Sevili qovmasını tələb edir. Peşman olan Balaş isə Sevilə mərhəmət göstərmək istəsə də zalımlığından bunu belə bacarmır.

Surətlərin müzakirəsi zamanı **Sevil və Balaşın dioloqunu** da oxucular söyləyə bilər.

Sevil: Burax! (Balaşa) Mən sənin dincliyini, xoş gününü pozmamaq üçün onsuz da gedəcəyəm Məni bağışla! Gülüş, bu neçə vaxtda sən nə qədər dedin, mən şübhə edirdim. Bu gün səndən gizlin bu küçəyə gəlmişdim. Ancaq yazıq mən, bütün ömrümdə onu bütün dağlar qədər enməz bilirdim. Buradan gedəndən sonra mən daima sənin mənəvi hökmranlığın altında, hər bir hərəkəti sənin xoşuna, acığına gələcəyi ilə ölçürdüm, ruhum daima bu evdə səninlə yaşayırdı. Ancaq heyhat, keçmiş ola!

B a l a ş: Sevil!

S e v i l: Artıq uzaq! Mən bu gün buraya, uzaqdan da olsa, uşağımı görmək üçün gəldim.

D i l b ə r: Çocuğunuzu apara bilərsiniz. Mən dayəliyə alışmamışam.

G ü l ü ş: Onu mən aparacağam!

S e v i l: Mən indi heç bir şey istəmirəm. Mən gedirəm, bir gün yenə qayıdaram, onda danışarıq.

D i l b ə r: Siz dəlimi olmuşsunuz?

S e v i l: Mən əvvəldən dəli idim. Bir il bundan əvvəl Gülüş mənim çadramı açıb, məni ortalığa çıxartdı, qoç döyüşünə qoç dayanar dedi. Mən onda anlamadım. Ondan sonra mənə çox dedi, mən yenə də anlamadım. Yazıq, yeddiillik ömrümü onun heçliyinə qapanaraq, bu qara dustaq içində sürünmüşəm. Artıq, al! (Çarşabı atır). Daha bu mənə gərək deyil, sənə gərəkdir, mən isə gedirəm.

G ü l ü ş: Elə, elə, Sevil, qoç döyüşünə qoç dayanar

B a l a ş: Sevil, dayan, getmə, hara gedirsən?

S e v i l: Eşidirsənmi? Gülüş deyir: qoç döyüşünə qoç dayanar. Kəlləmi bərkitməyə gedirəm.

B a l a ş: Sevil, getmə! Sən bu halda hara gedə bilərsən?

S e v i l: Haramı? Fahişəliyə gedəcəyəm. Mən hər gün ürəyimi satacaq, beynimə yedirəcəyəm. Sağlıq olsun!

Sonda əsərin ideyası oxuculara müəllim, kitabxanaçı və ya filoloq tərəfindən çatdırıla bilər. “Sevil” əsəri milli dramaturgiyamızın möhtəşəm əsərlərindən biridir.Yuxarıda yazılanlar bu kitabın sadəcə bir hissəsini sizə çatdırır,əsərin möhtəşəmliyini tam anlamaq üçün kitabı oxumağınızı tövsiyyə edirəm.Bu əsəri hər bir azərbaycanlı oxumalıdır.Dövrümüzdə əksər gənclərin Azərbaycan kişisinin və qadının necə olmalı olduğunu unuduğu bu dövrdə bu əsər gənclərimizə bu mənəvi dəyərlərin xatırlanmasına çox kömək edəcəkdir.

Kitabxanalarda **mövzu gecəsi** keçirilə bilər. Mövzu (məsələn “**Cəfər Cabbarlı yaradıcılığının mərhələləri**”) müəyyən edildikdən sonra kitabxanaçı mövzu ilə yaxından tanış olmalı, sənədli materiallar, maraqlı faktlar əsasında tədbirin ssenarisini tərtib etməlidir. İştirakçıların yaş həddi nəzərə alınmalı, onlarda Cabbarlı yaradıcılığına bələd olmasına, hörmət hissələrinin aşılmasına diqqət yetirilməlidir. Adətən, belə gecələr kiçik məruzə və mühazirə ilə başlayır. Gecə, tədbirdə iştirak edən ziyalı fəalları çıxışları ilə davam etdirilir. Tədbir zamanı gecənin əsas mövzusunun əks etdirən sərgi, plakatların hazırlanması, sənədli filmlərin nümayişi tövsiyə olunur.

Həmçinin maraqlı tədbir forması olan **dəyirmi masa, diskussiya** təşkil etmək olar. “**Cəfər Cabbarlının milli dramaturgiyanın inkişafında rolu**” tədbir bu başlıq altında keçirilə bilər. Dəyirmi masada əsasən Cabbarlı yaradıcılığına həsr olunmuş diskussiya, mütəxəssislərin bu mövzuya uyğun fikirlərinin çatdırılması, şəxsi münasibətləri, təcrübələri nəzərdə tutulur. Dəyirmi masanın keçirilməsi üçün suallar öncədən hazırlanır. Hər hansı bir sualın müzakirəsini öz öhdəsinə götürmək üçün kitabxanaçı əvvəlcədən bir qrup oxucu ilə razılaşmalı, onlara lazım olan kitablar, dövrü mətbuat nümunələri, mövzu ilə bağlı filmlər barədə məsləhət verməlidir. Suallar aşağıdakı kimi ola bilər:

1. Cəfər Cabbarlı yaradıcılığında azərbaycançılıq ideyası

2. Dramaturgiya və teatr

3. C. Cabbarlı və musiqi

Yubiley ərəfəsində kitabxanalarda ədibin yaradıcılığı haqqında daha çox oxucunu məlumatlandırmaq məqsədilə **virtual kitab sərgilərinin** təşkili tövsiyə edilir. Slaydlar şəklində hazırlanan sərgidə dramaturqun əsərləri (Azərbaycan və digər dillərdə), haqqında yazılan əsərlər, qəzet və jurnal məqalələri nümayiş etdirmək olar.

Cəfər Cabbarlı əsərlərinin təbliğində **kitab marafonu, oxu günü, oxu həftəsi** təşkil etmək olar. “C. Cabbarlı əsərlərinin mütaliəsi” adlı tədbirin müddətini (1, 3-5 gün və ya bir həftə) kitabxanaçılar müəyyən edir. “Cox oxuyaq, çox bilək” devizi altında Cəfər Cabbarlının hekayələrindən “Firuzə”, “Dilərə”, “Aslan və Fərhad”, “Mənsur və Sitarə”, “Gülər”, “Dilbər” və başqalarını seçmək olar. Tədbir çərçivəsində kitabxananın fondunda olan mətbuat əsasında sərgi nümayiş etdirmək, ədibin həyat və fəaliyyəti, kitabxanada olan əsərlərinin siyahısı barədə buklet tərtib edib birgə oxuda iştirak edən oxuculara paylaşmaq məqsədəuyğundur.

Dramaturqun əsərlərinin təbliği məqsədilə kitabxanalarda **inşa, istedadlar, rəsm müsabiqəsində** təşkil edilə bilər. **İstedadlar müsabiqəsinin** əsas məqsədi Cəfər Cabbarlının çoxşaxəli yaradıcılığı ilə bağlı oxucularda daha dolğun təsəvvür yaratmaq, iştirakçıların yaradıcılıq qabiliyyətinin aşkar edilməsi, onların aktyorluq, bədii qiraətçilik sahəsində istedadlarının üzə çıxarılması, kitaba, mütaliyəyə, meyl və marağın artırılmasıdır.

Kitabxanalarda həmçinin **icmallar və onlayn icmallar** keçirilə bilər. Bu zaman ilk növbədə kitablar, dövrü mətbuatda dərc edilmiş materiallar seçilir, ədib haqqında qısa məlumat verilir (məlumat slayd kimi də təqdim edilə bilər). Əgər varsa elektron resursun linki təqdim edilir. Bu vasitə ilə kitabxanaçı kitablardan, qəzet və jurnallardan ədibin həyat və fəaliyyətini əks etdirən çox maraqlı məqamları oxucuların diqqətinə çatdırmaqla, onların həmin mənbələri əldə etməyə və oxumağa həvəsləndirə bilər. Beləliklə, onlayn icmallar vasitəsilə şəbəkə istifadəçiləri həm Azərbaycan ədəbiyyatı ilə yaxından tanış olur, həm də asudə vaxtlarını səmərəli keçirmək üçün kitabxanalara üz tuturlar.

Ekskursiyalar və virtual ekskursiyalar təşkil edilə bilər. Virtual turların təşkili zamanı görüntü, Cəfər Cabbarlının ev muzeylərində qorunan şəxsi əşyalar, ədibin əsərləri, fotomateriallar və digər eksponatlar haqqında məlumatlar əks etdirilməlidir. Bu virtual turlar muzeylərə getmək imkanı olmayan oxucular üçün xüsusilə əhəmiyyətlidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. [Cabbarlı, Cəfər](#)

Seçilmiş əsərləri : 3 cildə / C. Cabbarlı.

I cild : Pyeslər / tərt. G. Cabbarlı ; red. Dilsuz. - Bakı : QAPP-POLIQRAF NPK, 2002. - 248 s. ; 22 sm. - 500 nü.

Mündəricat:

Vəfalı Səriyyə, yaxud göz yaşı içində gülüş

Solğun çiçəklər

Nəsreddin şah

Aydın

Oqtay Eloğlu

Annotasiya: XX əsr Azərbaycan dramaturgiyasının görkəmli nümayəndələrindən biri olan C. Cabbarlının üçcildlik əsərlərinin birinci cildinə ədibin yaradıcılığının ilk dövründə yazdığı "Vəfalı Səriyyə, yaxud göz yaşı içində gülüş", "Solğun çiçəklər", "Nəsreddin şah", "Aygün", "Oqtay Eloğlu" pyesləri daxildir. Bu əsərlərdə dramaturq köhnə dünyada sadə, əməkçi insanları ağır istismar mənəşəsində sıxan hakim siniflərin vəhşiliyi, sərvət və altun sahiblərinin haqsızlığını, din və mövhumat xadimlərinin riyakarlığını ifşa edir, cəmiyyəti haqqa, ədalətə, insaniyyətə çağırır. Romantik qəhrəmanlarını müqəddəs əməllərə, azadlıq uğrunda mübarizəyə səsləyən humanist yazıçı köhnə dünyanın ləğv olacağına, zəhmətkeş xalqın yeni həyat quracağına möhkəm inam bəsləyir.

2. [Cabbarlı, Cəfər](#)

Seçilmiş əsərləri : 3 cildə / C. Cabbarlı.

II cild : Pyeslər / tərt. G. Cabbarlı ; red. Dilsuz. - Bakı : QAPP-POLIQRAF NPK, 2002. - 216 s. ; 22 sm. - 500 nü.

Mündəricat:

Od gəlini

Sevil

Almaz

Annotasiya: Bu cildə müəllifin "Od gəlini", "Sevil", "Almaz" pyesləri daxil edilmişdir. Mövzuları tarixi keçmişimizdən və yeni həyatdan götürülmüş bu əsərlərdə dramaturq yenilik ilə köhnəlik arasında gedən kəskin mübarizələri realist qələmlə, böyük vətəndaşlıq pafosu ilə təsvir etmişdir.

3. [Cabbarlı, Cəfər](#)

Seçilmiş əsərləri : 3 cildə / C. Cabbarlı.

III cild : Pyeslər. Lirik şeirlər. Poema. Satirik şeirlər / tərt. G. Cabbarlı ; red. Dilsuz. - Bakı : QAPP-POLIQRAF NPK, 2002. - 320 s. ; 22 sm. - 500 nü.

Mündəricat:

Yaşar

Dönüş

Qız qalası

Annotasiya: C. Cabbarlının seçilmiş əsərlərinin III cildinə, onun "Yaşar", "Dönüş" pyesləri, "Qız qalası" poeması, lirik və satirik şeirləri daxil edilmişdir.

4. [Cabbarlı, Cəfər](#)

Əsərləri : 4 cildə / C. Cabbarlı ; tərt. A. H. Rüstəmli.

I cild : Lirik şeirlər. Satirik şeirlər. Poema. Hekayələr. - Bakı : Şərq-Qərb, 2005. - 328 s. ; 22 sm. - Kitab Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə nəşr olunub. - 25000 nüs. - ISBN 9952-418-87-3

Mündəricat:

Qız qalası

5. [Cabbarlı, Cəfər](#)

Əsərləri : 4 cildə / C. Cabbarlı ; tərt. A. H. Rüstəmli.

II cild : Pyeslər. - Bakı : Şərq-Qərb, 2005. - 360 s. ; 22 sm. - Kitab Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə nəşr olunub. - 25000 nüs.

Vəfalı Səriyyə, yaxud göz yaşı içində gülüş

Solğun çiçəklər

Ulduz

Ədirnə fəthi

Aydın

Oqtay Eloğlu

Annotasiya: Görkəmli dramaturqun bu topluda yer alan "Vəfalı Səriyyə", "Solğun çiçəklər", "Ulduz", "Ədirnə fəthi", "Aydın", "Oqtay Eloğlu" və b. pyesləri nadir sənətkarlıq nümunəsidir.

6. [Cabbarlı, Cəfər](#)

Əsərləri : 4 cildə / C. Cabbarlı ; tərt. A. H. Rüstəmli.

III cild : Pyeslər. - Bakı : Şərq-Qərb, 2005. - 368 s. ; 22 sm. - Kitab Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə nəşr olunub. – 25000 nüs.

Mündəricat:

Sevil

Almaz

1905-ci ildə

Yaşar

Dönüş

Annotasiya: Böyük Azərbaycan dramaturqu Cəfər Cabbarlının "Əsərləri"nin üçüncü cildinə daxil edilən pyesləri onun yaradıcılığının son mərhələsində qələmə aldığı dram əsərləridir. Bu pyeslər uzun onilliklər Azərbaycan teatrının pərdələrini enməyə qoymayan səhnə əsəri kimi tanınıb və bir sıra xarici dillərə tərcümə edilibdir.

7. [Cabbarlı, Cəfər](#)

Əsərləri : 4 cildə / C. Cabbarlı ; tərt. A. H. Rüstəmli.

IV cild : Kiçik həcmli və natamam pyeslər. Librettolar. Məqalələr. - Bakı : Şərq-Qərb, 2005. - 288 s. ; 22 sm. - Kitab Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində

latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə nəşr olunub. - 25000 nüs.

Annotasiya: Cəfər Cabbarlının "Əsərləri"nin dördüncü cildinə müəllifin kiçik həcmli və natamam pyesləri, librettoları və ədəbi-tənqidi məqalələri daxil edilib.

8. [Чаббарлы, Чэфэр.](#)

Өдирнə Фəтһи / Ч. Чаббарлы ; тəрт. А. Рүстəмли ; ред.: Р. Əлијев, Т. Əлишаноглу ; Ч. Чаббарлы маариф-хејријјə фонду. - Бакы : Елм, 1996. - 320 с. ; 20,5 см
Annotasiya: Бу топлуја Чэфэр Чаббарлынын индиједək чап олунмуш китабларына дүшмəмиш пјеслєри, лирик вə сатирик ше'рлєри, һекаялєри, мєгалєлєри вə мєктублары дахил едилмишдир.

9. Cəfər Cabbarlının tərcümələri / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ; tərt. Q. Bağırova ; red. B. Abbasov. - Bakı : Şərq-Qərb, 2013. - 488 s. : foto ; 22 sm. - 500 nüs.

Mündəricat:

Şekspir, Vilyam. Hamlet / V. Şekspir. - S. 25-123

Şekspir, Vilyam. Otello / V. Şekspir. - S. 125-211

Şiller, Fridrix. Qaçaqqlar / F. Şiller. - S. 213-281

Bomarşe, Pyer-Ögüsten Karon de. Fiqaronun toyu / P.Ö Bomarşe. - S. 283-386

Tolstoy, Lev Nikolayeviç. Hacı Murad / L. N. Tolstoy. - S. 387-479

Lonqfello, Henri Vodsvort. Rövşənbəy - Koroğlunun atlanışı / H. V. Lonqfello. - S. 482

Annotasiya: C. Cabbarlının Qərb və rus klassiklərindən etdiyi tərcümələrin siyahısı böyük, janrları müxtəlif, üslubu zəngindir. Ədib Şekspirin "Hamlet", "Otello", F. Şillerin "Qaçaqqlar", R. Bomarşenin "Fiqaronun toyu", L. Tolstoyun "Hacı Murad" əsərlərini böyük peşəkarlıqla Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir.

10. [Elçin](#)

Şəxsiyyət və istedad : Cəfər Cabbarlının həyatı və yaradıcılığı haqqında düşüncələr / Elçin ; red. Dilsuz. - Bakı : QAPP-POLIQRAF NPK, 2002. - 48 s. ; 14 sm. - 500 nüs.

11. [Əhmədov, Teymur Əkbər oğlu.](#)

Böyük sənət bahadırı / T. Əhmədov. - Bakı : Nurlan, 2001. - 121 s. ; 16 sm. - 1000 nüs.

Annotasiya: Kitab müasir Azərbaycan ədəbiyyatının korifeyi, dramaturgiya və teatr yaradıcılarından biri - Cəfər Cabbarlının anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunmuşdur. Burada böyük sənət baharının həyat və yaradıcılığına yığcam nəzər salınır, onun mühiti, yaradıcılıq əzabları, teatr aləmi ilə sıx bağlılığı barədə müasirlərinin xatirələri şərh edilir.